

Motion till riksdagen 2022/23:2026

av **Mattias Vepsä m.fl. (S)**

En arbetsmarknad med goda villkor och en skola utan marknadskrafter

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beakta hur storstadsregionerna som tillväxtmotor kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beakta behovet av fler bostäder för växande storstadsregioner och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om arbetskraftsinvandring och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att beakta behovet av förbättrade regler och rutiner för internationella talanger och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stoppa marknadsskolan och genomföra insatser för att alla huvudmän ska ta ett ansvar och aktivt verka för en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att främja kvinnors företagande i växande storstadsregioner och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att genomföra regelförenklingar för företagare och att genomföra satsningar på kvinnligt företagande och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

En stark stockholmsregion kräver en arbetsmarknad med goda villkor och en skola utan marknadskrafter!

Både pandemins utbrott och Rysslands olagliga invasion av Ukraina har satt Sverige i svårt läge. Pandemin slog hårt mot bland annat hotell- och restaurangbranschen, men

också mot rese- och bemanningsbranschen. Bara under några månader permitterades eller varslades tiotusentals människor. Svensk arbetsmarknad förändrades i snabb takt till att ställa om till hemarbete för dem som så kunde, men också med höga smittorisker för alla dem som behövde närvara på sina arbetsplatser, såsom inom exempelvis skola, förskola, kollektivtrafik, sjukvården och äldreomsorgen

Lagom till att pandemin klingat av genomförde Ryssland sin olagliga invasion av Ukraina och återigen påverkas svensk ekonomi. Inflationen stiger i spåren av kriget och pandemins kvardröjande effekter, vilket leder till att Riksbanken höjer räntan och svensk ekonomi kyls av med stor risk för ökad arbetslöshet.

Våra storstäder är tillväxtmotorer och bara Stockholms län svarar för en knapp tredjedel av Sveriges totala bruttonationalprodukt. Förmågan att rekrytera rätt arbetskraft har många gånger visat sig vara kanske det största tillväxthindret. Arbetsgivare efterfrågar bättre utbildad och mer erfaren arbetskraft. Matchningsproblemen på den svenska arbetsmarknaden är betydande. Samtidigt som högskolesystemet har byggts ut och allt fler har en eftergymnasial utbildning finns många arbetssökande och många arbetsgivare upplever en brist på kompetent arbetskraft.

Därför är det oroande att den nya högerregeringen drar ned på arbetsmarknadspolitikerna.

Det finns flera sätt att rusta storstadsregionerna. Bland annat behöver matchningen på arbetsmarknaden förbättras och ungdomar utbildas efter var möjligheterna till arbete finns. Det kan handla om allt ifrån satsningar på programmering i grundskolan till specialdesignade utbildningar kopplat till it-branschen. Även kompetenssatsningar till exempelvis välfärdssektorn behövs för att kunna rekrytera medarbetare. Detta kräver också att arbetsvillkoren stärks och det kräver att kommunerna och regionerna vid anställning av personal utgår från heltid som norm och omfattas av kollektivavtal. Och att majoriteten av personalen har möjligheten att få tillsvidare tjänster.

Kommunerna och regionen har potential att påverka normerna på arbetsmarknaden i Stockholmsregionen genom att motverka otrygga anställningsförhållanden. Högre ställda krav och bättre uppföljning och kontroll vid offentliga upphandlingar motverkar oseriösa företag och arbetslivskriminalitet.

För att locka kompetens från andra länder och regioner är tillgången till bostäder en kritisk faktor, vilket vi återkommer till här nedan. Stockholm saknar ett fungerande ”en väg in”-koncept som Köpenhamn har, för att förbättra och korta processen för personer som vill söka sig till regionen. Även en översyn av möjligheten till talangvisum skulle stärka vår arbetsmarknad.

Om Sverige ska hänga med i den internationella konkurrensen om framstående talanger behövs reformer för bättre konkurrens, mer samverkan och ökad kvalitet i den högre utbildningen. Detta är extra viktigt för vår region. Vi behöver bli bättre på att locka till oss utländska studenter och forskare. Ett första steg är att högskolan åter ska bli avgiftsfri för utländska studenter alternativt att stärka systemet med stipendier till vissa grupper av studenter.

Vi behöver också bryta segregationen. I många av de utsatta områdena i vår region är arbetslösheten hög och de som har ett arbete, alltför ofta lågavlönade. Det krävs kompetensutveckling, praktiska utbildningar, praktikplatser m.m. för att kunna hjälpa många till jobb med schyssta villkor och löner som går att leva på. Problemet många gånger är också att bostäderna och övriga fastigheter, såsom skolor och centrumanläggningar är eftersatta och i behov av upprustningar. Nedgångna bostadsområden spär också på känslan av utanförskap och ökar misstron mot samhället i stort. Upprustningar

i dessa områden blir väldigt ekonomiskt kännsbara för boende då deras inkomstnivåer är låga. Nödvändiga investeringar uteblir eller relaterar i ökad trångboddhet, fler vräkningar, ökade bidragskostnader. För att kunna bryta trenden och bekämpa segregationen så måste vi få fler i arbete, till schyssta villkor och avtalsenliga löner.

Allvarlig bostadsbrist hotar jobbtillväxten

Rätten till ett eget hem är en mänsklig rättighet. En central förutsättning för att storstadsregioner ska kunna stärka sin attraktionskraft som kunskaps- och arbetsmarknadsregioner är att det finns bostäder som normalinkomsttagare kan efterfråga. Det måste finnas en fungerande koppling mellan arbetsmarknaden och bostadsmarknaden. I dag har exempelvis Stockholmsregionens bostadsmarknad stora problem med bristen i allmänhet och med långa kötider på hyresmarknaden i synnerhet. De negativa bieffekterna är tyvärr flera med bland annat en svart marknad, utträngningseffekter från storstadsregionen, segregation, kompetensbrist för företag och utebliven expansion, skilda par som inte kan bo i närheten av varandra för barnen skull, unga som måste tacka nej till jobb och utbildning, samt köptvång till hög belåning i en tid då räntorna kraftigt stiger. Bostadsbristen ger en tydligt negativ effekt på tillväxten, med produktionsbortfall och förlorade livschanser.

Den allt hårdare konkurrensen om bostäder påverkar inte minst unga och studenter. Detta är allvarligt eftersom storstadsregionerna i allmänhet har en ung befolkning. Trots ett ökat byggande av till exempel studentbostäder råder det fortfarande en brist i stora delar av landet. Detta gör att många riskerar att välja bort exempelvis Stockholmsregionen som bostadsort när de ska påbörja en utbildning eller pröva ett nytt arbete. På grund av bostadsbristen tvingas många ungdomar bo kvar hemma mot sin vilja. Samtidigt ökar svårigheterna kring att skilja sig i storstadsregionerna, särskilt för kvinnor. Vår kartläggning visar att kvinnors genomsnittslön nu inte räcker för att köpa en trea någonsans i hela Stockholmsregionen. I till exempel Täby kommun saknas i genomsnitt 3 000 kronor i månaden för kvinnor för ett vanligt boende, uttryckt i skillnaden mellan erforderlig inkomst och lånebehov.

Bostadsmarknaden är trögrörlig och det finns en stor och allvarlig bostadsbrist som utgör hinder för regionernas utveckling. För att klara bostadsförsörjningen behövs ett välplanerat byggande som har hög takt och är jämnt över tid.

Ideologiska ombildningar av hyreslägenheter till bostadsrätter i borgerligt styrda kommuner har resulterat i att antalet hyresrätter i Stockholms län dag är färre än 1990. Politiken måste härvid säkerställa en fortsättningsvis hög takt i bostadsbyggandet bland annat genom möjliggörandet av byggande av fler hyresrätter. Om storstadsregionerna tappar sin ledande ställning kommer det att få konsekvenser för hela landets ekonomi, och en fortsatt hög takt i bostadsbyggandet är en förutsättning för regionernas utveckling och tillväxt.

Under de föregående två mandatperioderna genomförde den socialdemokratiskt ledda regeringen den största statliga bostadsinsatsen på 20 år. Ett investeringsstöd infördes för byggande av små hyreslägenheter och studentbostäder vilket resulterat i att ca 57 000 nya hyreslägenheter byggts hållbart och med ca 20 % lägre hyra än vad annars varit fallet. Den socialdemokratiskt ledda regeringen har infört åtgärder mot svarthandel med hyreskontrakt, otillåten andrahandsuthyrning och uttag av överhyror av andrahandshyresgäster. Januariavtalet innehöll även en bredare reformagenda för ökat

bostadsbyggande där omfattande regelförenklingar ska göras för att förenkla och förkorta planprocessen och därmed göra det snabbare och billigare att bygga.

För oss socialdemokrater är det självklart att bostadsbyggandet behöver vara varierat i storlek, pris och upplåtelseform, men alla kommuner värnar vare sig variationer eller blandade upplåtelseformer. Samtidigt ser vi att behoven fortfarande är stora. Det måste byggas fler hyresrätter som även låg- och normalinkomsttagare har råd att efterfråga. Dessutom behöver det göras stora renoveringar i befintliga bostäder, särskilt i miljonprogramsområdena, utan att de boende tvingas bort på grund av orimliga hyreshöjningar. Den socialdemokratiska regeringen föreslog ett energieffektiviseringsstöd riktat mot renovering i miljonprogramsbeståndet; en viktig reform för att förbättra bostadsbeståndet. En sådan reform ger också positiva arbetsmarknadseffekter.

Även bostadssegregationen mellan nyanlända och övrig befolkning hämmar tillväxten i storstadsregionerna. När människor utan erfarenhet av den svenska bostadsmarknaden, och med litet inflytande över sitt eget boende, begränsas till vissa utsatta områden skapas negativa utvecklingstrender. Alla kommuner måste ta ansvar för att alla människor ska få likartade förutsättningar på bostadsmarknaden. Men staten skulle tillsammans med kommunerna kunna ta ett strategiskt långsiktigt grepp genom att upprätta konkreta långsiktiga handlingsplaner för att omdana och integrera utsatta områden, socialt, miljömässigt och kulturellt.

En väl fungerande bostadsmarknad kännetecknas av rörlighet och tillgänglighet – människor ska enkelt kunna komma in på bostadsmarknaden och utvecklas i sitt boende när livet förändras. I dag riskerar storstadsregionerna att bli regioner främst för den som har råd att köpa sin egen bostad, med ökande boendesegregation som följd. Allmännyttan har här en särskild ställning på bostadsmarknaden och är ett viktigt verktyg för att kommunerna ska kunna uppfylla sitt bostadsförsörjningsansvar. Vi menar att det är orimligt att framförallt ekonomiskt starka kommuner i våra storstadsregioner inte bidrar till att öka jämlikheten i våra regioner och därför vill vi se ett ökat regionalt ansvar för bostadsförsörjningen. Det är också rimligt att se över förutsättningarna för att utreda sanktionsmöjligheter och incitament mot kommuner som inte tar sitt ansvar för bostadsplaneringen och prioriterade bostadssociala mål.

Arbetskraftsinvandring

Segregationen i vissa delar av storstadsregionerna har på senare år vuxit sig fast och skapar allt allvarigare problem. Särskilt allvarig är framväxten av en parallell bostads- och arbetsmarknad där den grova organiserade brottsligheten hänsynslöst exploaterar människors utsatthet. Illegal arbetskraft importeras och förmedlas. Svarta löner betalas ut, arbetsmiljön åsidosätts och torftiga bostadslösningar tillhandahålls, inte sällan i utdömda fastigheter som aldrig varit avsedda för boende. Det förekommer till och med att arbetskraften låses in över natten i dessa lokaler. Att utnyttja illegal arbetskraft utgör utan tvekan en mycket lukrativ inkomstkälla för kriminella aktörer inom den grova organiserade brottsligheten.

Det är viktigt att förstå att aktörerna i den organiserade brottsligheten många gånger arbetar på flera ”marknader” samtidigt och att dessa ofta hänger ihop och styrs från ett och samma nät. Näten kan alltså samtidigt syssla med narkotikahandel, utpressarverksamhet, penningtvätt, arbetslivskriminalitet, svart handel med bostäder, välfärdsbrottslighet och illegal vadslagning och spelverksamhet. Till detta ska läggas att

aktörerna dessvärre ofta besitter ett omfattande våldskapital som syftar till att upprätthålla och utvidga vunna marknader. Parallella samhällsstrukturer med egen ekonomi, rättsskipning och en utbredd tystnadskultur växer fram och etableras. Dessa är i sin förlängning systemhotande.

Den parallella bostads- och arbetsmarknaden är ett hot mot sund konkurrens och ett friskt näringsliv. En mycket hög andel av arbetskraftsinvandringen utgörs av icke-kvalificerad arbetskraft samtidigt som arbetslösheten ökar.

Den nytillträdda högerregeringen har inte visat något som helst intresse för att på allvar reglera arbetskraftsinvandringen. En förutsättning för att få ner arbetslösheten i Sverige och speciellt i många av våra utsatta områden i storstadsregionerna är dock att arbetskraftsinvandringen återigen regleras. Många gånger konkurrerar arbetskraftsinvandringen ut arbetslösa med usla villkor som ingen i Sverige kan leva på.

Reformering av gymnasieskolan

Idag omfattar gymnasieskolan arton nationella program, varav tolv yrkesprogram och sex högskoleförberedande program med totalt 60 olika inriktningar. Just nu börjar cirka 98 procent av alla ungdomar gymnasieskolan i någon form.

Syftet med gymnasieskolan är dubbelt. Utbildning är ett viktigt verktyg för varje individs frihet att välja sin egen väg i livet. Samtidigt är gymnasieskolan en viktig del av arbetsmarknadspolitiken, då nästan alla svenska ungdomar går en gymnasieutbildning. Således blir en genomgående hög kvalitet samt likvärdighet viktigt för att uppnå båda ovannämnda mål. Detta blir extra viktigt i dynamiska storstadsregioner

Storstadsregioner har en mycket stor friskoleetablering inom både grund- och gymnasieskolan. Ska vi lyckas hålla ihop våra städer och lyckas ge alla ungdomar en bra utbildning behövs krav på att skolhuvudmännen aktivt verkar för en allsidig social sammansättning av elever på sina skolenheter. Idag förefaller vissa gymnasieskolor ha som affärsidé att locka en viss typ av elever. Detta agerande måste försvinna och incitamenten för den typen av segregering måste försvinna.

Internationellt sett är den svenska skolan som helhet relativt likvärdig. Detta är framför allt en konsekvens av att Sverige, till skillnad från många andra länder, har ett sammanhållet skolsystem relativt högt upp i åldrarna. Sverige är internationellt sett mediokert gällande att klara det kompensatoriska uppdraget och därmed uppväga elevernas socioekonomiska förutsättningar. Utredningen om en mer likvärdig skola (SOU 2020:28) konstaterar att ur ett nationellt perspektiv är utvecklingen av den svenska skolans likvärdighet över tid däremot inte positiv. I stället för att bli allt mer likvärdig verkar utvecklingen t.o.m. vara negativ. Familjebakgrundens betydelse för skolresultaten är stor och har dessutom ökat under de senaste 20 åren och kopplingen mellan elevers förutsättningar och skolans kvalitet är överlag svag. Vilken skola elever går på har betydelse för resultaten. Men, den kanske mest slående trenden i svensk skola är den kraftigt ökade spridningen i skolornas kunskapsresultat sedan början av 1990-talet. Det råder bred enighet om att dessa ökande skillnader mellan skolor i mycket hög grad kan hänföras till ökad skolsegregation. Elever har blivit allt mer uppdelade mellan olika skolor utifrån socioekonomisk bakgrund och migrationsbakgrund.

Vi ser att både friskoleetableringen och skolvalen ökar segregationen, men även kostnadsutvecklingen för kommunerna på grund av att alltför många skolplatser står tomma. Vi menar att den kommunala självstyrelsen kopplad till gymnasieskolan måste

värnas, men menar att utbudet av utbildningar bör vila på empirisk grund kring individens och samhällets långsiktiga nytta och därmed bättre tillgodose arbetsmarknadens framtida behov. Detta kräver en större analytisk kapacitet än vad som vanligtvis är möjligt på kommunal nivå, vilket också konstateras i utredningen om gymnasieskolans dimensionering (SOU 2020:33).

Vi är som socialdemokrater inte säkra på att konkurrensen mellan gymnasieskolor leder till en bättre fungerande arbetsmarknad. Idag används just nya typer av program som konkurrensfördel, oaktat om programmet har förutsättning att leda till arbete efter avslutad utbildning. Detta konkluderas också i ovan nämnda utredning som konstaterar att ”konkurrensen kan bidra till en positiv kvalitetsutveckling, men enligt utredningen påverkar konkurrensen utbudet i en riktning som inte är gynnsam för vare sig individer, arbetsgivare eller samhället i vidare bemärkelse”.

Hösten 2018 gick ca 352 300 elever i gymnasieskolan – 71,8 procent i en kommunal skola, 27,6 procent i en fristående skola och 0,6 procent i skolor som drevs av landsting eller regioner. Läsåret 2018/19 gick 57 procent av eleverna i gymnasieskolan ett högskoleförberedande program, 28 procent ett yrkesprogram och 15 procent ett introduktionsprogram. Av alla elever som började ett nationellt program i gymnasieskolan hösten 2015 hade 71,7 procent slutfört utbildningen våren 2018, dvs. efter tre år. Andelen behöriga lärare i gymnasieskolan ökar och uppgår nu till 81,4 procent 2019. Kommunala gymnasieskolor har en avsevärt högre lärartäthet och högre andel behöriga lärare jämfört med fristående gymnasieskolor. Kort sagt ser vi en tydligt positiv trend i gymnasieskolan avseende kunskap. Det är nu viktigt att en tydligare anpassning till arbetsmarknadens behov kommer till. Detta är avgörande för Stockholmsregionens framtida arbetsmarknad.

Nyföretagande

Storstäderna i Sverige har ett blomstrande näringsliv. Det är viktigt att förutsättningarna är goda för att företagen ska kunna växa. Det kan handla om tillgång till bostäder, god infrastruktur och tillgång till utbildad arbetskraft. Det kan också handla om tillgång till riskkapital i växande branscher.

Näringslivet i storstäderna är extremt diversifierat, alltifrån egenföretagaren på torghandeln, det medelstora konsultföretaget till stora multinationella företag. Bland de små företagen är regelförenkling centralt, eftersom det inte finns resurser hos egenföretagaren att följa utvecklingen bland nya regelverk.

Arbetsmarknaden i storstadsregioner behöver många olika arbetsplatser och olika typer av verksamheter. De senaste åren har en majoritet av de nya jobben vuxit fram i små och medelstora företag. För att regionerna även i framtiden ska vara välfungerande och dynamiska är dessa mindre företag viktiga. Många företagare upplever att regler och regleringar i Sverige är krångliga och minskar möjligheten att växa. Regeringar av olika färg har under de senaste decennierna haft som mål med regelförenklaringsarbetet att åstadkomma en märkbar skillnad i företagets vardag. Dock förefaller inte de flesta företagare tycka att reglerna blivit enklare. Enligt Näringslivets Regelnämnd går utvecklingen istället åt fel håll.

Ska den utvecklingen vändas måste alla myndigheter få tydligare uppdrag att främja jobbtillväxt i små och medelstora företag. Dessutom behöver regering, riksdag och myndigheter bli bättre på att beskriva konsekvenserna för företag när nya regler införs.

En annan viktig reform skulle vara om dagens regler, där företag är skyldiga att lämna uppgifter till olika myndigheter, ändrades. En lösning skulle vara att inrätta ett gemensamt register för företagsdata så att samma eller liknande uppgifter inte behöver lämnas in flera gånger till olika myndigheter.

Kvinnligt företagande

I frågor om jämställdhet framstår storstäderna ibland som mer jämställda, bland annat i termer av kvinnors deltagande på arbetsmarknaden. Även om jämställdhetsperspektiv behöver lyftas i alla samhällsområden, så är det en uppenbar brist att kvinnor i mycket lägre utsträckning är företagare än män. Vår mening är att arbetsmarknaden i storstäderna blir starkare med fler kvinnliga företagare.

Storstadsregionernas många småföretag är viktiga för vår i många avseenden dynamiska arbetsmarknad. Tyvärr är kvinnors andel av företagande endast 25 %, och denna siffra har ökat i snigelfart med 8 % under de senaste 40 åren. En segregerad arbetsmarknad ger ett segregerat företagande. Det innebär att kvinnors företagande i stort följer de branscher de jobbar inom. Lönsamheten har beskrivits vara ett problem i de branscher där kvinnor är företagare. Finansieringen av kvinnors företagande är på en betydligt lägre nivå i jämförelse med mäns företagande. Kvinnors tillgång till kapital är betydligt lägre än mäns och investeringarna från externa investerare är mycket mer sällsynta i kvinnors företag. Endast 1 % av riskkapitalet i Sverige uppges gå till bolag grundade av kvinnor. Tillväxtverket har kritiserats för att inte bidra till förändring av detta.

Omstartskommissionen föreslår att entreprenörskapsutbildningar anpassas för särskilda grupper och sektorer och anser att man bör ta tillvara den outnyttjade entreprenörskompetens som finns bland kvinnor. De föreslår även att Tillväxtverket skulle kunna vara en tänkbar huvudman och ge onlinebaserad utbildning och rådgivning riktad mot entreprenör- och intraprenörskap.

Sverige skulle behöva en mer djuplodande analys av kvinnors företagande för att utforma en politik som tar vara på de potentiellt stora vinster som finns inom detta område. Ett område som behöver stärkas är egenföretagares trygghetssystem. Vi är övertygade om att dessa reformer skulle stärka nyföretagandet i landets storstäder.

Mattias Vepsä (S)

Anna Vikström (S)

Jytte Guteland (S)

Kadir Kasirga (S)

Mathias Tegnér (S)

Mirja Räihä (S)